

Kjærligheten – fremdeles levende?

Noen grunner til hvorfor du kanskje likevel ikke skal hate Statistisk sentralbyrå

 Anders Barstad

Rundt 1950 mente tre av ti menn at idealkvinnen først og fremst skulle være en god husmor og flink til å lage mat. Kanskje var dette noe av grunnlaget for at kvinnene etter hvert protesterte og forlangte skilsmisse? Historien om skilsmissene i etterkrigstidens Norge er en sammen-satt historie, som ikke bare handler om hvor vanskelig det er blitt å virkeliggjøre en livslang kjærlighet.

"Du skal hate Statistisk sentralbyrå". Denne, ved første øyekast, selsomme oppfordring kan iakttas på baksiden av boka "Anti-sex", forfattet av Vetle Lid Larssen, og utgitt i 1998. Forfatterens hovedanklage mot oss er alvorlig. Vi bidrar til å undergrave troen på den livsviktige kjærligheten: "Går du til alters i dag - eller til skrivebords- har oddsen aldri vært dårligere. Det er bare å kontakte det evindelige Statistisk sentralbyrå - som gjør det beste det kan for å forpeste våre liv - så får man vite at hvert tredje ekteskap ryker, at hvert fjerde havner i retts-salen og at hvert femte går så å si direkte fra bryllupsmiddagen til kirkegården. (.....). I et samfunn som sier at ifølge Statistisk sentralbyrå finnes faktisk ikke kjærligheten i ditt distrikt, er det noe som har gått galt. For kjærligheten utføres i praksis, men leves i troen - og uten denne troen, den ubøyelige, stålharde, vanvittige troen på at, joda, kjærligheten finnes, går det til helvete".

Lid Larssens bok er for øvrig bare ett av flere eksempler på en ikke altfor velvillig holdning til SSB innenfor deler av norsk skjønnlitteratur og essayistikk. I kultboka

framfor noen de siste årene, "Naiv.Super." (Erlend Loe 1996), har hovedpersonen to venner, en god og en dårlig. Kan du gjette hvor den dårlige vennen har sitt arbeid? Ganske riktig: Statistisk sentralbyrå. Den dårlige vennen, Kent, sier nesten alltid dumme eller ubehagelige ting. "Han vet hvor mange liter melk nordmenn drikker i året og hvor ofte folk har sex. Gjennomsnittlig, vel og merke"¹. Ingenting sies direkte, men er den dårlige vennens arbeidssted valgt helt på måfå?

Vi skal la fenomenet Kent få ligge i fred for denne gang, men heller konsentrere meg om Lid Larssen og anklagen om at vi undergraver troen på kjærligheten. Er det så ille som han framstiller det; har for eksempel oddsen for et vellykket kjærlighetsforhold innenfor rammen av ekteskapet aldri vært dårligere? Og kan skilsmissestatistikken virkelig tolkes som et uttrykk for kjærlighetens kranke skjebne?

Kjærlighet og parforhold

Først litt om begrepet kjærlighet og kjærlighetens betydning. Kjærligheten er en så dypt personlig opplevelse, at det virker som halsløs gjer-

ning å gi noe svar på spørsmålet om hva den innebærer. Spør fem av dine venner om hva kjærlighet er, og du får sikkert like mange forskjellige svar. Kjærligheten har et mangfold av former og uttrykk, som varierer mellom ulike kulturer og historiske epoker. Likevel er det ikke så rent få som har dristet seg til å definere hva den "sanne" kjærligheten består i. I den berømte boka "Om kjærlighet" hevdet Erich Fromm, tysk-amerikansk sosialfilosof og psykoanalytiker, at kjærlighetens vesen var å gi heller enn å få, og at den alltid innbefattet elementene ansvar, omsorg, respekt og forståelse (Fromm 1971). De sterkeste kjærlighetsbåndene er de som oppstår i barndommen, mellom foreldre og barn, og mellom voksne når de danner et "par", enten det er innenfor eller utenfor rammen av et ekteskap. Kjærligheten i parforholdet har spesielle kjennetegn sammenlignet med andre former for kjærlighet; moderne teorier framhever blant annet sterke følelser, erotisk lidenskap og intimitet, både fysisk og "åndelig".

Kjærligheten mellom de to som utgjør et par, er kanskje den sterkeste kilden til mening og identitet i det

moderne samfunnet; til en opplevelse av "vi", fellesskap og solidaritet. Den italienske sosiologen Francesco Alberoni (1997) har trukket en fantasieggende parallell mellom parforholdet og de store kollektive bevegelsene. Paret er det minste av alle sosiale fellesskap, et fellesskap som fødes i og gjennom forelskelsen (i hvert fall det vanligste utgangspunktet i vår kultur). Forelskelsen gir opphav til en kollektiv bevegelse for to. Som i andre bevegelser, er den kollektive energien og begeistring stor, og årsak til revolusjonerende sosiale forandringer. En av mange paralleller er betydningen av å holde historien levende, det er viktig å kunne gjenoppleve med jevne mellomrom hva utgangspunktet for den kollektive bevegelsen var (jf. blant annet feiringen av bryllupsdager). Alberoni understreker at kjærligheten er en prosess som kontinuerlig skaper og gjensker fellesskapet mellom to mennesker: "...kjærlig er det subjektive, kjenslemessige aspektet av prosessen der vi framavlar, samtidig som vi i vår tur blir framavla av noko som er større, vidare enn oss" (1997, s. 307).

Skilsmisser før og nå

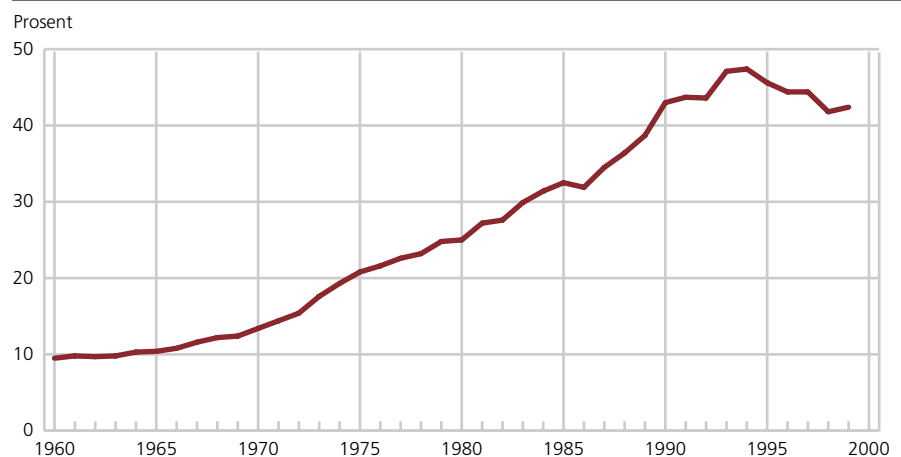
Ekteskapet er fremdeles den viktigste rammen rundt kjærlighetsforholdet mellom mann og kvinne, og Lid Larssens påstand er altså at statistikken som viser hvor mange ekteskap som går i oppløsning bidrar til å undergrave troen på denne kjærligheten. Risikoen for skilsmisse, og skilsmisseutviklingen, kan presenteres på flere måter. Vel 10 av 1 000 bestående ekteskap ble oppløst ved skilsmisse i 1999, noe som representerer mer enn en tredobling sammenlignet med tallet på skilsmisser i første halvdel av 1960-årene. Økningen var særlig sterk på 1970- og 1980-tallet. Etter en topp i

1994, er det blitt færre skilsmisser de siste seks årene.

Det er ikke uvanlig å høre at "annethvert ekteskap går i oppløsning". Noen og enhver kan bli skremt av slike framtidsutsikter. Fullt så ille er det likevel ikke, i det minste må en slik påstand nyanseeres og presiseres. Den høyeste skilsmisseandelen som hittil er observert, finner vi blant dem som ble gift i 1975. Når sølvbryllupsåret nærmer seg, er bortimot 30 prosent av ekteskapene som ble inngått det året, oppløst ved skilsmisse. Mye tyder riktignok på at senere ekteskapskohorter (dvs. alle som gifter seg i ett og samme år) vil rammes av skilsmisser i enda større grad enn dem som giftet seg på 1970-tallet. Blant dem som giftet seg i 1990, var 18 prosent skilt etter ni års ekteskap, betydelig flere enn i 1975-kullet. Tendensen kan likevel ha snudd. Ni år etter at ekteskapet ble inngått var andelen skilte i 1990-kullet noe lavere enn i 1985-kullet (Statistisk sentralbyrå 2000).

Men hvor kommer da uttrykket "annethvert ekteskap går i oppløsning" fra? Det er basert på beregninger av hvor mange som etter hvert vil bli skilt, gitt at skilsmissemønsteret i et gitt år holder seg (Noack og Mamelund 1997). I 1960 viste slike beregninger, basert på datidens skilsmissetall, at etter 60 års ekteskap ville snaut en av ti være skilt. I 1999 viser tilsvarende beregninger at vel fire av ti (42 prosent) vil være skilt etter 60 år. Den beregnede skilsmisseandelen har imidlertid falt de siste fem årene, fra en topp på 47 prosent skilte i 1994 (figur 1). Uttrykket "annethvert ekteskap..." har altså sitt grunnlag i en hypotetisk utvikling over en svært lang observasjonsperiode; det er vanskelig å spå om skilsmissemønsteret over en periode på 60 år. Og ikke minst viktig: Beregningene tyder på en lavere skilsmisserisiko de siste årene, det er med andre ord ikke så galt som Lid Larssen vil ha det til, at oddsen for dem som går til alters aldri har vært dårligere. Det er særlig blant de yngre aldersgruppene at skilsmisseratene har gått noe ned.

Figur 1. Beregnet andel ekteskap som vil bli oppløst forutsatt skilsmissemønster som i det enkelte år. 1960-1999. Prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk.

Skilsmisseutviklingen fra de senere år lar seg imidlertid ikke tolke uten å ta hensyn til at det er blitt flere samboende. Framfor alt er samboerforholdet blitt en vanlig samlivsform i de yngre aldersgruppene. Vi vet at samboerforhold oppløses langt hyppigere enn ekteskapene, selv når det er barn med i bildet. Det er mulig at de som gifter seg etter hvert er blitt en mer spesiell gruppe, som er uvanlig sikre på forholdet seg imellom, og at skilsmisserisikoen derfor er for nedadgående.

Oppsummert har det utvilsomt vært en sterk økning i skilsmissehyppigheten de siste 40 årene, og inntrykket av parforholdenes omskiftelighet forsterkes av ustabile samboerforhold. På den andre siden: Tallene som gjerne hentes fram når skilsmisserisikoen skal beskrives, gir et unyansert bilde av den faktiske utviklingen, og utviklingsretningen har i det siste vært positiv. Det finnes heller ingen entydige tegn til at befolkningen har mistet troen på kjærligheten og parforholdet. Som Turid Noack har vist i en tidligere artikkel i Samfunnsspeilet, er det ikke dekning for å si at ekteskapet er en utdatert institusjon blant yngre generasjoner i dagens Norge (Noack 1999). Andelen av de enkelte årskull som minst én gang i livet enten går inn i et samboerforhold eller gifter seg, ser ikke ut til å avta. Flertallet av dem som har et samlivsbrudd bak seg, danner etter hvert nye samliv (Blom mfl. 1993, Texmon 1999).

Om å forklare skilsmisseutviklingen

I noen tilfeller er statistiske data lette å tolke. Skal vi for eksempel tro boka "Bror min", startet Odd Aukrust sin karriere som statistiker ved å føre statistikk over det dagli-

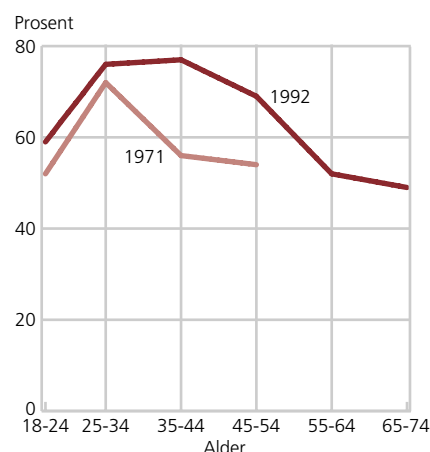
ge antall hosterier, når han og broren Kjell ble rammet av kikhoste (Odd Aukrust ble senere direktør i Statistisk sentralbyrå). Statistikken ble samvittighetsfullt og nøyaktig ført på millimeterpapir, innkjøpt av faren til framstilling av jordbrukskrisa i 1920-årene, og endte opp med at Aukrust kunne legge fram noen "merkelige kurver". Nærheten til observasjonsmaterialet gjorde likevel at enkelte sterkt svingende kurver hadde sin forklaring: "Kjell ute at for tidlig".

Det er et langt sprang fra kikhostestatistikk i familiens skjød, til skilsmissestatistikk i etterkrigstidens Norge. Tolkningen er i dette tilfellet langt vanskeligere, siden vi ikke har den samme nærhet til observasjonene og derfor må basere oss på kilder som på en mer indirekte måte kan kaste et lys over de merkelige kurvene.

Mindre kjærlighet, eller mer?

Hvor rimelig er det å se skilsmisene som et uttrykk for at kjærlighetens prosjekt er blitt vanskeligere? Kjærligheten unndrar seg som nevnt enkle definisjoner, men opplever folk flest at det er blitt mindre kjærlighet i deres liv, at den store kjærligheten er vanskeligere å realisere enn før? Slike undersøkelser finnes, så vidt vi vet, ikke i Norge, men ta en kikk på den finske undersøkelsen gjengitt i figur 2. Tallene er hentet fra to seksualvaneundersøkelser, gjennomført i 1971 og 1992 (Kontula og Haavio-Mannila 1995). Som i de fleste andre land, er stadig flere finske ekteskap blitt oppløst ved skilsmisse. Men samtidig er det ifølge denne undersøkelsen også blitt flere som føler seg elsket. Blant menn er det flere som opplever at noen virkelig elsker dem, 59 prosent i 1971 og 72 prosent i 1992. Blant kvinner var ande-

Figur 2. Andelen menn i Finland som opplever at det er noen som elsker dem. 1971 og 1992. Prosent

Kilde: Kontula og Haavio-Mannila 1995.

lene henholdsvis 67 og 78 prosent. Alt i alt var det også flere i 1992 enn i 1971 som beskrev ekteskapet som lykkelig; en bidragende faktor til dette kan være at seksuallivet ble betraktet som mer tilfredsstillende i 1992, blant annet var det mer vanlig å få orgasme under samleiet, og det ble opplevd som lettere å diskutere seksuelle spørsmål med partneren.

Hvordan skal vi forklare dette? En mulighet er naturligvis at det er de kjærlighetsløse ekteskapene som først blir oppløst. Lettere tilgang til skilsmisse, juridisk, kulturelt og sosialt, gir større muligheter til å bryte ut av slike ekteskap. Men det kan også innebære at kjærligheten er blitt et viktigere grunnlag for ekteskapet og for parforhold i sin alminnelighet. Ta en titt på tabell 1, som er meget interessant lesning i så måte. Den er hentet fra en undersøkelse Norsk Gallup gjennomførte i 1948, om hvilke egenskaper menn og kvinner helst ville at deres ektefeller skulle besitte. For mange menn var det øyensynlig ikke kjærlighetsevnen som stod i høysetet,

Tabell 1. Hvilken egenskap ville De helst at Deres kone skulle ha? (Bare de sju vanligste svarene er gjengitt.) 1948. Prosent

God husmor, god mat, ordenssans	30
Snill, god	12
Trofast	7
Økonomisk sans	6
Ærlig, rettskaffen	5
Tålmodig, forståelsesfull	4
Elske mannen	3

Kilde: Alstad 1969/Norsk Gallup.

men de praktiske husmorferdighetene. Det var flest, tre av ti, som nevnte egenskapene "god husmor, god mat, ordenssans" som det viktigste. For kvinner var det derimot i større grad det relasjonelle ved ekteskapet som stod i fokus.

Livshistorier og skilsmissegrunner

Tabell 1 illustrerer kulturrevolusjonen som i løpet av et fåtall generasjoner har rystet ekteskapets og familiens grunnvoller. Sterke inntrykk av denne revolusjonen gir også beretninger fra kvinner og menn som har levd et langt liv, og som forteller historien om ekteskap under skiftende betingelser (Danielsen 1990). Forelskelse og kjærlighet var ikke uvesentlig når ekteskap ble inngått, men inntrykket en sitter igjen med er likevel at de praktiske sidene ved ekteskapet betydde mer for de eldre generasjonene enn de gjør i dag. For kvinner var ekteskapet i stor grad et spørsmål om økonomisk forsørgelse og sosial status. I førkrigsgenerasjonen var det viktig for kvinner fra arbeiderklassen å få en "skikkelig arbeidskar" til ekte-mann. En skikkelig mann var en mann som ikke drakk og som var en pålitelig forsørger. I middelklassen og borgerskapet ble kvinnene oppdratt til å "ta hensyn" og oppvarte sine menn. En legehustru (født 1912) forteller: "Vi var så vant til å se våre mødre oppvarte våre

fedre, og vi skulle oppvarte våre menn. Jeg har stått på pinne for barna mine og mannen min. Min mann gjorde aldri noe. Det kunne ikke falle ham inn å gjøre noe". "Jeg husker at jeg av og til stod opp og måtte sne før han skulle på kontoret. For hvis han måtte måke sneen før han gikk på kontoret ville han bli trett, sliten og varm, og han skulle jo stå hele dagen i de samme klærne. Jeg syntes bare det var hyggelig å gjøre det" (Danielsen 1990).

Dette sitatet fra legehustruen gir et bilde av den patriarkalske strukturen i familien, med mannen som overordnet autoritet og kvinnen og barna som undersåttene. "Mannen min har vært streng og jeg har føyet meg", som en annen kvinne uttrykker det. Den patriarkalske strukturen utelukker ikke kjærlighet og et varmt og nært forhold, men den skjeve maktfordelingen gjør at kjærligheten lett blir ensidig, dvs. en altoppofrende kjærlighet fra kvinnens side, mens mannen ikke bidrar i samme grad.

Mye tyder på at en viktig årsak til flere skilsmisser i etterkrigstidens Norge er kvinners misnøye med den patriarkalske maktstrukturen, og mangelen på gjensidighet og nærhet i parforholdet. På bakgrunn av egen og andres forskning hevder Kari Moxnes at "... mangel på likestilling mellom menn og kvinner, eller mannsdominans og kvinneundertrykking, er den vanligste begrunnelsen for at kvinner vil skilles (Moxnes 1996). Annen forskning gir også inntrykk av at skjev maktfordeling og en opplevelse av underordning i dagens ekteskap er lite forenlig med nærhet og hengivenhet mellom ektefellene (Thagaard 1997).

Studier av hvilke grunner som oppgis for skilsmissen, og hvordan motivene har endret seg over tid, bekrefter også at forhold som har med kjærlighet og følelser å gjøre etter hvert blir viktigere som begrunnelse for oppløsning av ekteskapet. Moxnes siterer en kvinne hun har intervjuet: "Min far var ond, han slo oss og mora mi og behandlet henne som en tjener, men hun skilte seg aldri fra han fordi "alle visste" at han var en god ektemann, han jobbet hardt og tjente godt. Min mann var snill, en god far og en utmerket forsørger, jeg skilte meg fordi jeg hadde behov for et tett og intimt forhold, men det var uten betydning for han. Det kunne aldri mora mi forstå" (Moxnes 1996). Såkalte relasjonelle skilsmissegrunner er blitt viktigere, grunner som refererer direkte til relasjonen mellom ektefeller og samboere, mens prinsipielle og institusjonelle begrunnelser, for eksempel utroskap eller andre brudd på "korrekt ektefelleatferd", betyr mindre.

Samfunnsendringer som muliggjør skilsmisse

En rekke samfunnsendringer har også bidratt til at skilsmissen i stadig større grad har framstått som et reelt handlingsalternativ, en løsning på en vanskelig livssituasjon, når ekteskapet ikke fungerer. Framfor alt er kvinner blitt mindre avhengige av ekteskapet for sin økonomiske forsørgelse. Flere kvinner har tatt høyere utdanning og gått ut i yrkeslivet; i dag har de fleste kvinner en selvstendig yrkeskarriere på linje med menn. Skilsmissene er også blitt mer aksepterte. Økningen i skilsmissene følger, som mange andre fenomener, en "snøball-logikk". Når snøballen først har begynt å rulle, ruller den som kjent mer og mer av seg selv. Det er vanskelig å ta ut skilsmisse når

ingen en kjenner har gjort det samme. Inntrykket av et stadig økende antall skilsmisser, både formidlet gjennom hva som skjer i de sosiale nettverkene og gjennom media, bidrar til å legitimere skilsmissen som handlings-alternativ (Booth mfl. 1991). Til snøballeffekten bidrar også at personer med foreldre som er skilt, selv har større sannsynlighet for å bli skilt i voksen alder (Kiernan og Mueller 1998). Urbanisering og sekularisering er andre utviklingstrekk som kan ha bidratt til høyere skilsmissetall. Det er flere skilsmisser i byene enn på landsbygda, og religiøst aktive blir sjeldnere skilt enn dem som ikke er religiøst aktive (Texmon 1999).

Individualisering og selvrealisering: Nok med å "finne oss sjæl"?

"Kanskje er skolen bra å ha, men jeg kan ikke utstå å jobbe hver da'; jeg har nok med å finne meg sjæl", sang Finn Kalvik i årene rundt 1970. Er det tilfeldig at denne sangen ble så populær på det tidspunktet skilsmisene for alvor begynte å gå i været? For å forstå skilsmisseøkningen, kommer en i hvert fall neppe utenom begreper som "individualisering" og "selvrealisering". Disse begrepene beskriver omfattende endringsprosesser av sosial og kulturell art. Endringene består blant annet i en sterkere vektlegging av individets uavhengighet, rettigheter og mulighet til å realisere seg selv. Ikke minst ser en disse endringene innenfor barneoppdragelsen. Som forskning både i Norge og andre land har vist, har idealene for barneoppdragelsen forandret seg, med mindre vekt på lydighet og respekt for autoriteter, og større vekt på selvstendighet. Idealet om å "være seg selv" er på en helt annen måte en selvfølge i dag enn det var for noen generasjoner siden. Gene-

rasjonene som ble opplært til lydighet skulle først og fremst "være til nytte" (Gullestad 1996).

Selvet er blitt en viktig verdi, og dermed kilde til mening. Det er en utbredt forestilling at selvet inneholder uante dyp og potensielle rikdommer som fortjener å bli oppdaget og arbeidet med. I dag er det mulig å si at man "skylder seg selv" å forlate et ekteskap som ikke gir grunnlag for personlig vekst (Baumeister 1991). Men vekten på selvrealisering og selvstendighet gir også kjærligheten en annen, og kanskje vel så stor betydning, som tidligere. Selvrealiseringen blir meningsløs hvis den ikke bekreftes av andre. "Å finne seg sjæl" er ikke noe man gjør ved å løfte seg selv etter håret. Som Marianne Gullestad har pekt på, kan den som ønsker å være "selvstendig" paradoksalt nok også være mer avhengig enn andre av sosial bekreftelse.

Kjærlighetens problemer

Betyr så det som hittil er sagt, at kjærligheten innenfor rammene av ekteskapet lever i beste velgående, og at alt er fryd og gammen? Nei. Som alle som har prøvd å leve sammen i et samboer- eller ekteskapsforhold (og det er de fleste av oss) vet, er det langt fra lett å få et kjærlighetsforhold til å fungere. Det er da heller ikke alle undersøkelser som gir et like positivt bilde av utviklingen i parforholdene som den finske undersøkelsen (jf. figur 2). Enkelte amerikanske undersøkelser tyder på at ektepar gradvis er blitt mindre lykkelige sammen (Hughes og Thomas 1998, gjelder perioden 1972-1996), og at konflikter og problemer i ekteskapet ble vanligere i løpet av 1970- og 1980-årene (Rogers og Amato 1997). Hvilken overføringsverdi dette har til norske forhold er likevel usikkert; blant

annet står likestillingstanken etter alt å dømme sterkere i Norge, samtidig som det er blitt lagt mer til rette for å kombinere arbeids- og familieforpliktelser. Ifølge den sistnevnte amerikanske undersøkelsen var konflikter mellom arbeids- og familieforpliktelser en av årsakene til flere konflikter i ekteskapet. Andre årsaker var endrede kjønnsroller, større økonomiske problemer og at flere av de gifte hadde levd i ugift samliv før ekteskapet.

To av dem som hevder at kjærligheten er blitt vanskeligere å realisere, er "radarparet" Ulrich Beck og Elisabeth Beck-Gernsheim (1995). Budskapet framføres i boka med den talende tittelen "Kjærlighetens normale kaos". Det moderne livet tvinger den enkelte til å konsentrere seg om de personlige interessene, hevder de: ta utdanning, finne en jobb, gjøre karriere, som igjen gjør det vanskeligere å dele sitt liv med et annet menneske. Et parforhold konfronteres med en økende mengde komplekse valgsituasjoner, som øker risikoen for konflikter. I en tidligere bok hevdet Beck (1992), at konfliktene i familien er det personlige uttrykket for en institusjonell konflikt, nemlig konflikten mellom familien og kravene fra arbeidsmarkedet. Mens arbeidsmarkedet krever mobilitet uten hensyn til personlige omstendigheter, krever familien tid og tilstedeværelse. Kjærligheten er blitt viktigere, blant annet fordi individualiseringen øker behovene for identitetsbekreftelse², men på samme tid er den vanskeligere å få til.

Tidligere ble familien sveiset sammen i et fellesskap av oppgaver, av nødvendigheten av samarbeid for å overleve. Familien er snarere blitt et emosjonelt enn et økonomisk foretagende, og følelsene er et

mer usikkert grunnlag for pardenelsen enn økonomisk nødvendighet. Beskrivelser av hva som er viktig for et parforhold i dag inneholder ofte det diffuse begrepet "kjemmi". Det er "kjemien" som avgjør (og kjemiske reaksjoner kan som kjent være en nokså uforutsigbar affære). Andre vanlige begreper er å være "på bølgelengde", "finne tonen"; disse diffuse størrelsene, knyttet til kommunikasjon og samfølelse, besegler parforholdenes skjebne. Tilliten i forholdet har mindre forankring i noe utenfor forholdet; den kan ikke tas for gitt, men må arbeides fram, på grunnlag av kommunikasjon og intimitet. Det er både fordeler og ulemper knyttet til dette. Fordelen er, som tidligere påpekt, at det er lett å bryte ut av et kjærlighetsløst forhold. Ulempen er at det er få ytre forankringspunkter som holder forholdet sammen når krisen rammer, og at mangelen på slik forankring kan bidra til usikkerhet og mindre "risikovillighet" i forholdet (Giddens 1994).

De sterke forventningene til hva kjærligheten skal innebære, og gjøre med en som menneske, kan også bidra til problemer og overbelastning. Ikke minst gjelder det de seksuelle sidene ved kjærlighetsforholdet. Idealene en møter, for eksempel i livsstilsmagasinene, er ikke småtterier. Bladene som henvender seg til kvinner gir for eksempel råd om hvordan "rutineerotikk" kan bli "...eksplosiv, besettende, og helt fantastisk sex" (I form, 7/99). Magasinene for menn gir heller ikke noe grunnlag for å dempe prestasjonssangsten: "I dag skal vi menn ikke bare levere orgasmen, vi skal også være i stand til å forlenge og forsterke nytelsen hennes". Løsningen er å "bli professor i sex" (Men's Health, Mai 1999). Dette gjenspeiler den økende betydningen som

seksualiteten har fått i moderne parforhold, innenfor og utenfor ekteskapet. Oppnåelsen av gjensidig seksuell nytelse blir et av kjernepunktene med hensyn på om forholdet skal bestå eller ikke.

Ifølge Vetle Lid Larssen er det et problem for kjærligheten at menn og kvinner er blitt for like, slik at spenningen forsvinner. Sex blir et pliktløp på kvinnens premisser: "Å være mann er til tider blitt å være klinisk terapeut. Det oppdages åtte nye seksuelle soner på kvinnen i året, og han skal tilfredsstille samtlige åtte, mens han skifter hjul på bilen, koker pasta og presser rytmisk med underlivet på et solidarisk svangerskapskurs for fedre. Er det rart at han flykter?" Her er det kanskje noen som kjenner seg igjen?

Framtiden: Grunn til å tro på kjærligheten?

Hva så med fremtiden? Hvordan vil det gå? Og kan en gjøre noe for å bedre kjærlighetens kår? Som vist (figur 1) er det tegn som tyder på at skilsmissetallet har nådd en foreløpig topp.

Flere utviklingstrekk i samfunnet kan tenkes å bidra til at menn og kvinner etter hvert blir flinkere til å mestre kravene som moderne parforhold innebærer. Blant dem som ble skilt på 1970- og 1980-tallet,

hadde en stor andel vokst opp i familier med en tradisjonell arbeidsdeling mellom kjønnene; den patriarkalske strukturen var ennå vel etablert. Det vil gradvis bli flere unge som har vokst opp med andre rollemodeller, det likestilte parforholdet vil mer og mer framstå som en selvfølge. Forventningene om likestilling og et nært og varmt forhold vil ikke komme som "julekvelde på kjerringa" for denne generasjonen, slik de i noen grad gjorde for foreldregenerasjonen.

En annen trend som kan bidra til færre skilsmisser, er forskyvningen av ekteskapsalderen. I 1996 var gjennomsnittsalderen ved første gangs giftermål henholdsvis 30,5 år for menn og 28 år for kvinner, en betydelig høyere gjennomsnittsalder enn blant dem som giftet seg i 1960- og 1970-årene. Ekteskap som inngås tidlig i livsløpet har større risiko for å bli oppløst enn dem som inngås i moden alder (Texmon 1999, Kiernan og Mueller 1997).

Et tredje utviklingstrekk som kan ha betydning, er tendensen til at folk flest har mer kontakt med venner, og ikke minst at vennskap mellom menn og kvinner etter alt å dømme har blitt et vanlig fenomen blant unge voksne. Vennskap er nærmest per definisjon en relasjon som er basert på likhet og likeverd. Når de unge etter hvert etablerer seg i et samboerskap eller ekteskap, vil de i større grad enn tidligere generasjoner ha erfaring med likeverdige vennskapsforhold mellom kjønnene. Vennskapet kan gi kompetanse for senere partnerskap (Frønes og Brusdal 2000). Kjærlighetsforholdet trenger de samme moralske følelsene som vennskapet for å bestå utover den første forelskelsen, blant annet tillit og gjensidig respekt (Alberoni 1997).

Det fjerde og siste utviklingstrekket gjelder arbeidslivet. Arbeidsprosessen i det postindustrielle samfunnet har endret karakter. På samme måte som i familien, er relasjonene i arbeidslivet blitt mindre hierarkiske, og i større grad enn tidligere preget av periodiske redefinisjoner og reforhandlinger av rollene. Gode ferdigheter i kommunikasjon og samhandling, slik som evne til å lytte, blir viktigere (Hage og Powers 1992). Muligens vil også utviklingstrekk i det postindustrielle arbeidslivet bidra til "kompetanse for partnerskap".

Men, som tidligere nevnt, hevder andre forskere at utviklingen innenfor arbeidslivet er parforholdenes største fiende. Det "grådige" arbeidet, med sine krav til mobilitet og karriere, står ifølge dette perspektivet i klar motsetning til betingelsene for et godt familie- og kjærlighetsliv. Her er det grunn til å tro at tiltak av politisk og velferdsstatlig karakter vil være avgjørende for hvor reell konflikten er, slik som tilbud av barnehageplasser og fleksible arbeidstids- og permisjonsordninger. Politikken har altså noe å si for kjærligheten, den også, selv om det ikke er slik (heldigvis?) at "10 prosent mer kjærlighet i løpet av neste 4-årsperiode, særlig til enslige menn i distriktene" er noe som kan vedtas av Stortinget. Kjærligheten tilhører privatlivet, men påvirkes likevel, enten vi vil det eller ikke, av politikkenes triumfer og blundere.

Både politikken med hensyn på inntektssikring og sysselsetting kan påvirke mulighetene for å opprettholde et parforhold. En del undersøkelser viser, ikke overraskende, at økonomiske problemer har en negativ innflytelse på parforholdet (Kinnunen og Pulkkinen 1998). Når krybben er tom, bites som kjent

hestene. Ifølge en undersøkelse basert på britiske paneldata, økte både arbeidsledighet og opplevde økonomiske problemer (men ikke lav inntekt) risikoen for skilsmisse (Kiernan og Mueller 1997). Norske undersøkelser tyder på at menn som ikke er sysselsatt har noe større risiko for å bli utsatt for samlivsoppløsning enn dem som er sysselsatt (Texmon 1999).

Avslutning

Så er det kanskje likevel grunner til hvorfor du ikke skal velge deg Statistisk sentralbyrå som hatobjekt? Noen nyheter er gode, det er blitt færre skilsmisser de siste årene, kanskje innvarsler det en ny trend. Som vi har prøvd å vise, er det mulig å fortolke og presentere skilsmissestatistikken på en mindre dystre måte enn det Vetle Lid Larssen gjør i sin bok. Vi har også referert til utviklingstrekk i samfunnet som kan tenkes å bidra til at menn (kanskje spesielt dem) og kvinner etter hvert blir flinkere til å mestre kjærlighetens prøvelser. Om det faktisk vil bli slik, gjenstår å se.

Skilsmissestatistikken forteller ikke bare en, men flere historier. Det er litt for unyansert å framstille denne statistikken som uttrykk for én stor fortelling: Fortellingen om Kjærlighetens Forlis. Skilsmissestatistikken er også fortellingen om hvordan en del mennesker, framfor alt kvinner, har fått muligheten til å realisere mer likestilte og gjensidige kjærlighetsforhold, eller i det minste til å bryte ut av et undertrykkende forhold. Et viktig aspekt ved skilsmissestatistikken er fortellingen om familiens demokratisering, oppløsningen av den patriarkalske og autoritære familien. Til syvende og sist blir tolkningen også et spørsmål om hva kjærligheten innebærer. Innledningsvis ble det referert til Erich

Fromm, som hevdet at respekt var et av de grunnleggende elementene i alle former for kjærlighet. For ham innebar respekt villigheten til å la en annen få vokse og utfolde seg på sine egne premisser, i full frihet. Hvis denne forståelsen legges til grunn, utelukker kjærligheten alle former for utbytting og undertrykking; kjærlighet er et "barn av friheten"³.

I et svært langt tidsperspektiv kan utviklingen av kjærlighetsrelasjonene forstås som et uttrykk for samfunnets siviliseringsprosess, en prosess som har løsrevet vold fra makt, og dermed gitt bedre vilkår for en kjærlighet som er verdt navnet, "en kjærlighet uten mannlig overmakt og kvinnelig vanmakt" (Jarrick 1997).

Samtidig er det utvilsomt mange som sliter med å realisere sine ønsker om et godt og varig kjærlighetsforhold, slik blant annet skilsmissestatistikken demonstrerer. Kjærligheten møter store utfordringer, noen av dem er skapt av moderne samfunnsutvikling. Som antydnet, består de blant annet i å forene to individuelle, innsatskrevende yrkeskarrierer, samtidig som en skal ta seg av barna og realisere høye forventninger og behov for identitetsbekreftelse. Sagt på en annen måte er parforholdet i sentrum for et av de sterkeste spenningsfeltene i vår kultur; spenningen mellom frihet og fellesskap. En viktig del av problemet ligger i balansegangen mellom disse. Kjærligheten kan nok være et barn av friheten, men kjærligheten innebærer også at valg må gjøres og forpliktelser inngås, et minstemål av vilje til å avstå fra individuell frihet.

1. Tenker en seg at Kent hadde en rolle i en Die Hard-film (amerikansk actionfilm av det hardkokte slaget), "...ville han blitt knust av en bil eller en heis allerede under fortekstene". Heller ikke noe stort kompliment å gi en venn.

2. Beck og Beck-Gernsheim (1995: 178) ser også kjærligheten som en form for opprør, et opprør mot det abstrakte, upersonlige og uforståelige samfunnet omkring: "Love...has a monopoly: it is the only place where you can really get in touch with your self and someone else. The more impersonal life around you seems, the more attractive love becomes".

3. Om sammenhengen mellom frihet og kjærlighet, jf. det kjente diktet av Aslaug Vaa: "Å eiga". "Fyrst når du men 'skje kan sei til kvarandre:/Gå der du vil,/du er du!/Gjer det du vil,/eg er eg-/Men eg ser vegen din/og eg lyder etter fotefari dine/og eg kjenner din vilje/strøyma gjennom blodet/i javne, rolege pulsslag -/Fyrst då kan du men 'skje eiga kvarandre."

Litteratur

Alberoni, Francesco (1997): *Eg elsker deg*, Oslo: Det Norske Samlaget.

Alstad, Bjørn (red., 1969): *Norske meninger III, Velferdssamfunnet*, Oslo: Pax Forlag A/S.

Aukrust, Kjell (1960): *Bror min. Muntre historier*, Oslo: A/S Helge Erichsens Forlag.

Baumeister, Roy F. (1992): *Meanings of life*, New York: The Guilford Press.

Beck, Ulrich (1992): *Risk society. Towards a new modernity*, London: Sage Publications.

Beck, Ulrich og Elisabeth Beck-Gernsheim (1995): *The Normal Chaos of Love*, Cambridge: Polity Press.

Blom, Svein, Turid Noack og Lars Østby (1993): *Giftermål og barn - bedre sent enn aldri?* Sosiale og økonomiske studier 81, Statistisk sentralbyrå.

Booth, Alan, John N. Edwards og David R. Johnson (1991): *Social Integration and Divorce*, *Social Forces*, 1, 70, 207-224.

Danielsen, Kirsten (1990): *De gammeldagse piker. Eldre kvinner forteller om sitt liv*, Oslo: Pax Forlag A/S.

Fromm, Erich (1971): *Om kjærlighet*, Oslo: Dreyer.

Frønes, Ivar og Ragnhild Brusdal (2000): *På sporet av den nye tid*, Stavanger: Fagbokforlaget.

Giddens, Anthony (1994): *Intimitetens forandring. Seksualitet, kærlighed og erotik i det moderne samfund*, København: Hans Reitzels Forlag.

Gullestad, Marianne (1996): *Hverdagsfilosofier. Verdier, selvforståelse og samfunns-syn i det moderne Norge*, Oslo: Universitetsforlaget.

Hage, Jerald og Charles H. Powers (1992): *Post-Industrial Lives. Roles and Relationships in the 21st Century*, Newbury Park: Sage Publications.

Hughes og Thomas (1998): *The Continuing Significance of Race Revisited: A Study of Race, Class, and Quality of Life in America, 1972 to 1996*, *American Sociological Review*, 1998, 63, 785-795.

Jarrick, Arne (1997): *Kärlekens makt och tårar, en evig historia*, Bokförlaget Pan / Norstedts.

Kiernan, Kathleen og Ganka Mueller (1998): *The Divorced and Who Divorces? Center for Analysis of Social Exclusion*, London School of Economics, CASEpaper CASE/7.

Kinnunen, Ulla og Lea Pulkkinen (1998): *Linking Economic Stress to Marital Quality Among Finnish Marital Couples. Mediator Effects*, *Journal of Family Issues*, 19, 6, 705-724.

Kontula, Osmo og Elina Haavio-Mannila (1995): *Sexual Pleasures - Enhancement of Sexual Life in Finland 1971-1992*, Dartmouth.

Larssen, Vetle Lid (1998): *Anti-sex, Tiden*, Norsk Forlag.

Loe, Erlend (1996): *Naiv.Super.*, Oslo: J.W. Cappelens Forlag.

Moxnes, Kari (1996): "Samlivsbrudd", i Berit Brandth og Kari Moxnes (red.): *Familie for tiden. Stabilitet og forandring*, Tano Aschehoug 1996.

Noack, Turid og Sverre-Erik Mamelund (1997): *Skilsmisser før og nå: Som man måler får man svar*, Samfunnsspeilet 1997, 3, 20-28.

Bonnier Publication AS (1999): *I form*, 7/99.

Bonnier Publication AS (1999): *Men's Health*, Mai 1999.

Noack, Turid (1999): *Familiemønstre på slutten av et århundre. Kontinuitet og endring*, Samfunnsspeilet 1999, 4, 28-35.

Rogers, S. J. og P. R. Amato (1997): *Is Marital Quality Declining? The Evidence from Two Generations*, *Social Forces* 75, 3, 1089-1100.

Statistisk sentralbyrå (2000): *Befolkningsstatistikk. Skilsmisser og separasjoner*, 1999. Stabile skilsmissetall, Ukens statistikk nr. 40.

Texmon, Inger (1999): "Samliv i Norge mot slutten av 1900-tallet. En beskrivelse av endringer og mangfold", Vedlegg 3 i NOU 1999:25: *Samboerne og samfunnet*, Barne- og familiedepartementet 1999, 251-285.

Thagaard, Tove (1997): *Gender, Power, and Love: A Study of Interaction between Spouses*, *Acta Sociologica* 40, 4, 357-376.

Vaa, Aslaug (1995): "Å eiga" (fra diktsamlingen "Skuggen og strendan", 1935), gjengitt etter Halldis Moren Vesaas (red.): "Ein blomstervang for din fot". *Norske kjærleiksdikt*, Oslo: Det Norske Samlaget.

Anders Barstad

(Anders.Barstad@ssb.no) er forsker i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning.